

stopala, ptice i kaveze, svoje Dore i Vivijane, jablanove, besove i muzike, već su oni, pomalo zvesni svog pastirskog porekla, izmislili njega. Ili su bar pokušali to.

Zagušen sopstvenim ritmom, Ujević je pevao sve više na pragu izmišljenih vrata pakla, nekog svog, prekomorskog i golemog, već milijakosa i fenjera, sa ustumaranim unutrašnjim signalima. Nikad u našoj poeziji tamni, tajnoviti stihovi nisu izvirali iz jedne tako čismene duše. Pesnika privlače daleke varoši i uspravljaju obesne harmonike, reči vrgolanski spojene i čudne. Čedo Sredozemlja i noćni putnik, kadgod bi ostajao sam, usamljen, loman, kadgod bi krik zamenio stamenim njegeševskim pitanjem „šta je čovjek a mora bit čovjek“, kadgod se približavao senkama koje su bile izražene, emitovane iz stvari kao para, kao magla, on se raskošnim zvukom ili zvučnim predelom ponosio i mnogu svoju pesmu počinjao.

Slika moje duše nema kronike. Krajolik misli, to je zvuk harmonike. Šišmiš je u kraju ko mrena na ločima. Gdje se sanja počinje? Gdje se loči? Zemlji rastu kose. Taj je mjesec s neke razglednice stare što me opija. Mi smo išli putem. Put je bio dug. Kasno opazimo da je taj put krug.

Iako je kasnije sve više bio ponavljajući ili osluškivanje svojih sebarskih stihova, iako je tražeci novo sunce upravo bio podanik starog, iako je svoje oritičko putovanje zamenio tišim predgradja, Ujević je ostao najbolji, najzreliji u svojim međuratnim zbirkama koje otkrivaju nesanicu trudnih bića, i racionalne nežnosti i raskošnoć kanje sutrašnjih džezova jada i uspavanki. Ujevićev život ostaje izuzetni podvig za one koji ga nisu videli, a njegova poezija o stajek goleme festa za one koji su ostale pošli, koji se tek uče da je slušaju.

Međutim, nijedno čudo nije elementarno u ovoj poeziji, što, opet, nikako ne znači da Tin Ujević nije, poput Blaiesa Cendrarsa (Sandrara), žestoko mešao latinsku mudrost života sa gadjenjem prema životu, svet taštih dekoracija sa ljudskim asketskim iskustvom, „blato miliona malih ljubavi“ sa nepovratnim minutima samosvojnosti. Nemiran i uznemiren, on nameće pitanje moći i slabosti, nepogode i primavere, da bi sa jednom fanatičnom aluzijom, koja ima religiozno poreklo, utvrdio kako pesnička uloga treba neizostavno da ostane teška, patnička, konsakrirana. Ujevićev boemski život imao je pritom nešto od maske i nešto od preludija. Njemu je bila potrebna boemska halucinantna karijera protiv svih mogućih karijera da bi od nevidljivih katakombi (kako je lepo, toplo, u punom doživljaju i sazvučju, primetio Milan Bogdanović) i disperzivnog, neumornog Sredozemlja, simbolističkih indicija nebesa i erotskih mutnih metafora načinio jednu dubinu noći i noćne muzike.

Da bude revolucionaran u oblasti poezije, ovaj sandrarovski samoučki optimist u samoci, nije ni umeo ni hteo da bude, ali je zato primerom artističkog subjekta i sa šansom koja mu se usred provincije i kosmosa učinila zločestom i snažnom istovremeno, išao iz pesme u pesmu tragajući za nematerijalnom konvulzivnom lepotom svih stvari, registrovanih već u simbolizmu i u hitrom poetizovanom nadrealizmu. Nije nimalo slučajno da je Tin Ujević svojim tajnim transkripcijama nekih dalekih latinskih reči i svojom nepokornošću jedinog svestenika jedne nesjetne vere izazvao dečije divljenje beogradskih nadrealista koji su mu posvetili sažetu himničku svesku, prvu svesku svoga časopisa „Svedočanstva“, 1924. godine. Nisu, pritom, konstatovali saglasnost i klupski zajednički rečnik sa njim, već osobenost te mudrosti i te ludosti koja se u provaljama i katakombama ogledala kao u ogledalu. Tinovo profetstvo i nezačovoljstvo bolom koji se ima i svetlostima koje se banalno toče, op-

tereno je i jednim bezrazložnim nsećanjem greha i nespojivosti. Otuda ta muka odgonetanja i religiozni izraz neprestanog čišćenja koji se raspada do čestica i disperzije svake muzike. Ko bi se, inače dalek ovoj poeziji, posvetio noćnoj radio-emisiji iz njenog izbora i ko bi, počešćen montažom kakvu nam je nedavno mudro i rafinovano dao Boda Marković sa izborom iz poezije Dušana Matića, — došao blizu Leleka sebra, naslutio bi himnu jedne borbe bez pobede u kojoj se duhovni i senzualni elementi nekako gorko i svečano poravnavaju u kaskadi samoglasnika:

Zemljina Snago, moj buduću Sine, u te da bacim sve što ne smeh treći od svoga oca ti ćeš biti veći za čitav polet uskiptale tmine. I kadgod usdah grudišne se vine žezhe me plodno seme što će teći; i trpim što će preko mene preći buduću patnik strašne veličine.

Tajna života svoju klicu skriva u našem doku i u duši mesa; al' tešak san je što ga Muško sniva, dok svojem stegnu pridaje nebesa; jer svaka ljubav carstvo vila biva, a draga žena, svaka, Prinčipesa.

U Tinovoj muzici neprestano se sluatira nespojnost mladosti, sa razudjenim pojmovima i senzacijama na čijim oltarima neprekidno zvone i kasnije, nešto rutinski retoričnije pesme opet sredozemnog barda zatečenog u nespojnim gradovima kontinenata i nebesa. Pravidno deskriptivna, ova poezija nikako ne leži u primarnim značenjima reči i metafora već se neprestano, eruptivno, pa onda doterano, artistički umivano, razudjuje i prelazi u jednu novu simboličnu upotrebljivost. Tako Tinovi predmeti dobijaju i drugu vrstu predmetnosti, kao što njegova groznica, ljuta mladicička nespojnost dobija izraz određene ideje i zakletve, lozinke i bunta u neodređenom polju problema. Nije slučajna, nije čak bez impresionantne sloge pojmova i slogova analogija između Leleka sebra i prvih, artistički snažnih pesama naših vršnjaka Milovana Danojlića, Branka Miljkovića i Tomislava Mijovića. Ravno trideset godina posle Leleka sebra Tomislav Mijović je u svojoj knjizi *Na nogama*, sa jednim gotovo biološkim polemom, akcentovao tinovsku nepogodu i nespojnost mladosti, koja, doduše manje intelektualna ali ništa manje dobrovoljna u svojoj subjektivnoj stvarnosnoj stvarnosti. Sposobnost slednika da u nepromenljivom ritmu menjaju jačinu doživljaja i transcendencije a da pritom ostave mesta i jednom čudesnom muncanju i naivnosti ogledaće se i u ovim stihovima Tomislava Mijovića:

... Dozivam svoja neznanja da dodju budućim hodom ko napor prvog pupoljka — za (tvardi lešnik glodar i nesanicom vrućom i ljutom nepogodom za sebe bez navika koračam mokar li modar.

Koračam ranjen i ranjiv, sam i (smrknutih vedja i nosim u sebi tamnom prsati (prkos sine. Slabost mi mesa mučki zariva nož fu ledja. Zapomažem telekom predaka i (davnina.

Iako bez naglašenih opštih mesta, pesničko delo Tina Ujevića postaje odjednom klasično opšte mesto svake simbolističke mladosti koja, zbunjena pred fenomenima, pred kosmosom, pred provincijom svih svojih osećanja, ume da se brani jednom nesvodljivom, vilinskom diskurzijom u kojoj pucaju kristali, ruše se pojmovi, sudaraju svetlosti, prepliću ekstaze, smenjuju se neizlečnosti, ali se i strpljivim morzeovskim bilom otkucava nada, izlazak, otkrovenje kao u ranim intenzivnim pesmama Miće Danojlića:

... Svako drugi je oprezan i zna (kako se spava Samo ruke pustinjačke trepere (lepete I svira mesečina iznad mekanih (trava I ribe nude uspravane živote.

Sklopim ti oči već znam: to je (ptica I žuto mleko prolećem se pušta (ptica Daleko od sjaja oronulog lica (O mi prokleti, što smo negde (tušiti

Na prvi pogled to je samo verbalna plahovitost, muzička taština. Ali, ovako simbolizovan

tekst potiče od jedne duboke stare loze i od začaranog detinjstva koje se bezdano i bez očigledne evolucije završava hodom i šokom u nepoznatom. Potiče od nemoguć ponovo biti dete i ponovo biti u haosu nesvestice. Tin Ujević neće da osvaja kontinente i atlantide kao Saint-John Perse, ali hoće da se spušta do dna života, do splina i smola svakog tekućeg i prolazećeg dana, slušajući hod tog silaska mućeci se brigama varvarske civilizacije i mutnim očima gomile, besćenim očima žena. A to je metoda gotovo religiozna sa svim prerogativima detinjske, slatkone-moćne socijalnosti.

Posle Ujevićevih stihova, mladom čoveku, svedjedno da li utučen putuje kući ili se oholo sprema na nečiji rođendan, bude vrlo lako da nauči umetnost koju bi trebalo zvati „umetnost dugo gledati“. I malobrojna njegova pesma udara u glavu kao crno studeničko vino koje su mladi kaludjeri davno, davno nosili na svojim ledjima, sanjajući mladence u zagrljaju ili sjajnog goluba koji nepozvano sleće na ramena, na ramena.

Meni je često stalo do neprekidnih razgovora o lirici, o gotovo svestenim pesničkom činu Tina Ujevića, o muzici, o robinji brzine, o svemu. Iz nesavrjenosti bleštave dalmatinske gore otkinuo se on ne da bi bio dovitljiv putnik već večna svadjalica koja ide iz prevrata u prevrat, iz pobune u pobunu, iz gomile u gomilu, neizlečivo sam, bez sestara, bez kućeta i mačeta, i malo je onih koji bi se, kao Maritorna, pred Sančom Pansom, mogli da pohvale kako su mu prineli krčag prave vode. Setio se da u svim lelecima i kolajnama ima toliko svemirskih detalja i pronalazaka, da bismo se sami samciti mogli preneti u svaku dalju budućnost, jer su regrutovani iz bola, jer imaju nečeg povlašćenog u sebi. Ostaje nam ponekad bezrazložna briga koliko je i ikako ovaj nesebičan pesnik bio blizu proleterskog ideala, ali, zagledan u lice čoveka, on se iz petnih žila privoleo njegovom, čovekovom batrganju u kome neće nedostajati bune, akcije ili bunila. Nije li u toj ljudskoj šokiranoj radoznalosti veličinom i teskobom sveta zapisao i ove stihove:

Sanjari, sami, u hodu bez volje da (lišta kažu primaju zvukove svijeta od ruba (svojih usta i onda, besvijesno, nikom, u (zajetu obrazlažu kako je vasiona duboka i strasno (vrtlo pusta.

Svega ima u njegovim delima ali ničega više od muzike. Pesnik proganja nju i ona proganja njega ali tako zauzeto da nema vremena za pakosti, za šalu, za igrariju, za linearni sadržaj. A nikada se ne zna da li je to muzika dobijena rođenjem, nekim šestim, tajnim čulom ili je nadjena u vrtoglavi stvari koja su mu oduvek bile duboko sadržajne:

Ako još ista bolnom plati hripi, Muziko, to je vapaj tvoja beždna, bezglavi jecaj što sam sebe ne (zna, nauk što plamsa, i živac što kipi.

Pokolenje čitalaca kome radošno pripadam, sa kojim se propinjem i dišem, sa kojim volim ono što nikad neću videti dvaput, sa kojim radije stidim energetiku Pasternakove rose nego egzaktnu energetiku što nas zaokuplja sa svake strane, možda će okusiti još mnoge nespo-razuje i ogr ezneti u mnogim još zakašnjenjima na književnoj a-reni i oko nje. Ali, verujem, bez ikakve izrične metafore, bez ikakvog vojevanja za trenutno divljenje, da nema mesta nespo-razu kada smo na festi, za trpezom ali pod visokim jablanima Tinovim. I nije zalud zato pozajmiti prekrasnu ispovest i uvek važće priznanje Dušana Matića: da svako u sebi nosi svoga Ujevića. Jer, on je jedan od onih koji moraju doći u dijalog pravih pesnika i pravih čitalaca. Jedan je od onih koji je, kako bi to rekao ništa manje čudesni ruski pesnik Osip Mandelštajm, umeo odjedared da spoji „kremen s vodom, s potkovicom prsten“.

Milosav MIRKOVIĆ

MAJAKOVSKI

*Želja u gluvom prostoru rodena: kolumbovaćemo
Posada noževe o mesing krme tare
Na svetlom suilenom moru lobože umrećemo
a živjećemo dalje.*

*Tražeci čudo, saplet u crne trave
sa zazemljenim grlom čovek se u senke spasava
U grobolikim kolevkama slave
najsajajinja zvezda polako se zamrzava.*

*A čuda nije ni bilo. Ono spava
u zavetrini torijeva tamo gde se
neki bivši svet polako isparava
u oblake
gde neka kiša pakuje pomrčinu i vatru
i mladunče ledenog brega raste i nestrpljuje
pa kamenu kolevku kljuje kljuje dok ne prokljuje
okno kroz koje gleda kako more haljine presvlači
kako puca oklop na usijanoj kornjači
kako se glečer svetla od sunca odlama
i stropštava po šavovima tama
kako su čudu lopatama kapke isekli
tri nečuda, tri ludaka što u Nebo Ljudsko veruju
pa im nije dosta ni nebo ni Zemlja
tri nečuda što svu vatru podzemlja
podmetnuli su vetru pod pazuhu
i kuju
novu zvezdu bez imena
zvezdu nezaleđljivu, nedostupnu travama
zvezdu bez dvojnika u glavama
zvezdu — čudo, zvezdu — ikara
zvezdu što se svakog jutra zlatonosno otvara
i svake večeri staklene gradove budi
zvezdu buduću kao ljudi.*

*Jer već četinari leda rastu nam uz kosti
i jato krokodila pustoši po krvotoku
dvanaestorica sivih kopaju oči Bloku
dvanaestorica pronađenih u rudnicima milosti.*

*

*U tvojim očima sada se uspravljani kamen odslikava
i vodopadi vedrine urvis teku
krošnja bronzanih ruku sa crnilom se poigrava
sa crnilom u čoveku*

*i brodovi bez zastava bez kapetana bez kotve
dižu se u nadsvođe u ptičitojru
dok izaradijatorski crv, košavsko maće
zaboravljeno u povoju
dokolenica glavne ulice
pljuje joj Tebe u lice!*

*Prerani pilot neugledanih bridova svetlosti
vraća se u maglu
u glupo lice sunca iz benzinskog ogledala
a od zaboravljenog ostale su samo
oglodane mramorne kosti
i cveće ispod prašnjavog bronziranog Dedala.*

*Otac još prima napojnicu za poludeolog sina
što s čovečanstvom na ledima u meso zvezde prste
[zariva
i neko još uvek zna kako se kubik svemira
rasađuje u mladice kamena
po vetreništu njiva.*

*Ali nova mlad iz ikre kletvi se rasplivava
niz guste struje sutona obale da pronađe
negde gde se crnilo okomito završava
u biljurno oko goruće lade*

*i svet — sveletnik znojava čela podmeće
pod bradru vremena što se iz sna obrušava
a jedna džimovska ruka okrvavljeno proleće
iz podpalublja straha polumrtvo spasava.*

*Nestrpljivo topću plava kopila Zemlje
i jahač bez rukavica hvata plamene dizgine
jahač bez lika, bez sebe, jahač razgnevljen
jahač odavde do istine.*

*

*Dan sa potkovicom u grlu. Kroz usta šaptača
izlaze smrti u večernjim odelima
pod zvonicima kupola grad — narikača
vezuje vreme konopcima dima.*

*Ipak! Trese se tle. Rudokop se otvara
ustremljen u vreme kompresor odlama, brekće
grad širi kapije, grad stvaran
megatonima sreće.*

Tomislav KETIG